

Asia: OKM/95/040/2017

Lausuntopyyntö Taide- ja taiteilijapolitiikan suuntaviivat –työryhmän esityksestä taide- ja taiteilijapolitiikan keskeisiksi tavoitteiksi

Lausunnonantajan lausunto

Yleistä työryhmän esityksistä ja raportista

Suuntaviivat-työryhmän esitykset ovat Suomen Taiteilijaseuran näkökulmasta kauttaaltaan hyviä tai loistavia. Puutteita näemme lähinnä siinä, että jotkut esityksistä ovat harmillisen ympäripyöreitä ja jotkut oikean suuntaisia, mutta liian pieniä. Suomen Taiteilijaseura kiittää Suuntaviivat -työryhmää hyvästä työstä.

Työryhmä nostaa esityksensä loppupuolella — kohdassa nimeltä "Työryhmän esitysten taustaksi" — esiin monta tärkeää taiteen muutokseen liittyvää asiaa. Erityisen hyvä on huomio taiteen kasvavasta merkityksestä yhteiskunnalle ja taloudelle, mikä kiistattomasti näkyy siinä miten paljon taide ja kulttuuri työllistävät, miten suuri on niiden osuus bruttokansantuotteesta ja kulutusmenoista. On hyvä, että työryhmä tässä kohdin lakonisesti toteaa, että "Taiteeseen ja kulttuuriin ei panosteta riittävästi suhteessa siihen, mikä on niiden merkitys yhteiskunnan ja talouden kehityksessä."

1) Taide yhteiskunnan ytimeen (työryhmän esitykset 1-8)

On hienoa, että työryhmän esitys korostaa taiteen yhteiskunnallista merkitystä, toteamalla, että "Taide on luovaa, vapaata ja kriittistä toimintaa. Taide toteuttaa ihmisyyttä, tuottaa kokemuksia ja elämyksiä sekä antaa aineksia punnita arvoja ja maailmankatsomuksia. Taide uudistaa yhteiskuntaa, lisää hyvinvointia, kasvua ja innovatiivisuutta." (esitys 2)

On hienoa, että työryhmän esitys asettaa taiteen valtiollista rahoitusta koskevan konkreettisen tavoitteen: taiteen ja kulttuurin osuus valtion talousarvion kokonaismenoista nostettava yhteen prosenttiin. (esitys 3) Myös budjettirahoituksen osuuden lisääminen veikkausvoittovarojen osuuteen verrattuna on tärkeä päämäärä — se antaa taiteelle ja kulttuurille niiden ansaitseman arvon ja saattaa niiden rahoituksen nykyistä varmemmalle pohjalle. (esitys 4)

On hyvä, että työryhmän esitys patistaa eri hallinnonaloja sellaisiin yhteistyöhankkeisiin, joilla voidaan korjata esimerkiksi taiteilijoiden toimeentulon ja sosiaaliturvan kroonisia ongelmia. (esitys 5)

On hienoa, että työryhmän ehdottaa taiteen rahoitusvastuun laajentamista opetus- ja kulttuuriministeriöstä myös sosiaali- ja terveysministeriön sekä työ- ja elinkeinoministeriön hallinnonalojen puolelle. Tämä laajennus ottaisi huomioon taiteen laajentuneen yhteiskunnallisen tehtävän ja monipuolisen potentiaalin paljon nykyistä paremmin. (esitys 6)

On hyvä, että työryhmä ehdottaa niin sanotun prosenttiperiaatteen laajentamista niin, että se otettaisiin kattavasti käyttöön valtion ja kuntien rakennushankkeissa ja myös sosiaali- ja terveystyössä ja toiminnassa. Uudistus antaa mahdollisuuksia tuoda oma panoksensa elinympäristön ja hoitoalan kehittämiseen sekä taiteilijoille lisää työtilaisuuksia ja. (esitys 7)

On mainiota, että työryhmä on nostanut omaksi erilliseksi tavoitteekseen nykyistä paremman tiedonkeruun, jotta taiteen (ja kulttuurin) rahoituksen, arvioinnin ja merkityksen pohdinta saataisiin nykyistä tukevammalle pohjalle.

Kaiken kaikkiaan työryhmän esitykset 1–8 ovat Suomen Taiteilijaseuran näkökulmasta kauttaaltaan hyviä. Kannatamme niiden täytäntöönpanoa lämpimästi.

Esityksiin liittyy kuitenkin muutamia riskejä, jotka haluamme mainita ääneen:

1)

On hienoa, että prosenttiperiaatetta laajennetaan, mutta samalla on varmistettava, että:

- Prosenttiperiaatteen puitteissa tehtävä taiteellinen työ on säilyttää taiteellisen vapautensa, eikä ala surkastua somisteluksi ja kerhosteluksi, jonka luonteen ja sisällön tilaaja määrää.

- Prosenttiperiaatteen puitteissa tehtävä taiteellinen työ — joka on usein luonteeltaan eräänlaista "taiteen soveltavaa käyttöä" — ei saa viedä rahoitusta ja elintilaa taidekentällä tehtävältä vielä vapaammalta taiteelta.

2)

Taidetta koskeva tiedonkeruuseen, tilastointiin sekä vaikuttavuuden ja laadun arviointiin on hyvä satsata, mutta samalla on tärkeää varoa, ettei taidetta koskevaa päätöksentekoa jatkossa jätetä määrällisten mittarien armoille — taiteen merkityksen ja arvon hahmottamiseen tarvitaan myös sellaista laadullista arviointia, jossa ei voida nojautua pelkkiin numeraalisiin indikaattoreihin.

2) Taiteen rahoituksen strateginen kehittäminen (työryhmän esitykset 9-14)

On hyvä, että työryhmä ehdottaa taiderahoituksen kehittämistä nykyistä joustavammaksi, pitkäjänteisemmäksi ja taidealojen väliset rajat ylittäväksi, mutta esitys on tältä osin niin ympäröity, että on vaikea hahmottaa mitä käytännön merkitystä sillä voisi olla.

Hyvistä aikomuksista huolimatta sama ympäröisyys vaivaa esityksen kohtaa numero kymmenen. Mitä käytännössä tarkoittaa esimerkiksi: "Tunnistetaan kirjastojen rooli paikallisina kulttuuritiloina, joissa eri taiteen alat ja niiden harrastaminen pääsee hyvin esille."? Ja mitä tarkoittaa: "Muodostetaan nykyistä vahvempi ja yhtenäisempi taiteen alan toimijarakenteen alueille nykyisen sirpalemaisesta aluekeskustoimijarakenteen sijaan."?

Esityksen kohdat 11 ja 12 ovat sen sijaan erinomaisen selkeitä ja konkreettisia. Työryhmän ehdotus, jonka mukaan avustusta olisi jatkossa jakaa nykyistä isompina summoina, on hyvä. Sekä hakijoiden että arvioitsijoiden aikaa ja energiaa säästyisi merkittävästi.

Jos ja kun tähän suuntaan siirrytään, olisi kuitenkin hyvä luoda myös mekanismi, jolla myös pieniä avustuksia voitaisiin jatkossakin jakaa, mutta nykyistä sujuvammalla menettelyllä. Yksi tapa olisi tämä:

"Toisaalta suuri osa taiteilijoista nimenomaan toivoo, että jaossa olisi myös pieniä kohdeapurahoja, joten ei niiden jakamisesta minusta kannata luopua. Ratkaisuksi ehdotan, että pienet, esim. alle 5 000 euron apurahat aletaan jakaa yhden asiantuntijan päätöksellä. Hyvä esimerkki tästä on

Audiovisuaalisen kulttuurin edistämiskeskus AVEK, joka on aikapäiviä sitten järkeistännyt tukimuotojaan niin, että pienet, muutaman tonnin rahoituspäätökset tekee tuotantoneuvojan nimikkeellä töissä oleva alan ammattilainen. Hakuaika on ympäri vuoden ja käsittely nopea ja joustava." (Mäki, Teemu: "Mitä muutoksia toivon valtion taidepolitiikkaan (Toinen avoin kirje Taideneuvostolle ja valtion taidepolitiikkaa suunnittelevalle työryhmälle)", 21.8.2018, Voima-lehti, 10.9.2018, <https://voima.fi/blogikirjoitus/2018/teemu-maki-mita-muutoksia-toivon-valtion-taidepolitiikkaan/>)

Vertailu Suomen Akatemian arviointijärjestelmään ei sen sijaan toimi yksi yhteen, sillä taide on usein paikallisempaa kuin tiede.

Hienoa on, että työryhmä esittää, että jatkossa avustuspäätöksiä tekeville taidetoimikuntien jäsenille pitäisi maksaa vaativan asiantuntijatyön määrää ja vaativuutta vastaavaa palkkaa. Nykyinen järjestelmä on pahasti vinoutunut, sillä on yhä tavallisempaa, että parhaat asiantuntijat eivät halua mennä valtion taidetoimikuntiin, koska siitä koituu niin paljon lähes palkatonta työtä.

3) Taide on työtä, ja sellaisena sitä on kohdeltava (työryhmän esitykset 15-21)

On hienoa, että työryhmä, esityksessään numero 15, kannattaa taiteilijapalkkakokeilua. Hyvä on myös, että työryhmä erikseen korostaa sitä, että kun taiteilijalle maksetaan taiteilija-apurahan sijaan työsuhteeseen perustuvaa (taiteilija)palkkaa, niin taiteellisen työn vapaus pitää kummassakin olla yhtä suuri.

Tässä kohdin on tärkeä nähdä erilaisten taiteellisten töiden keskinäiset erot. Taiteilija-apurahalla työskentelevällä taiteilijalla on käytännössä totaalinen taiteellinen vapaus: hän on saanut apurahansa monivuotisen työsuunnitelman perusteella, joka taiteellisen työn luonteen mukaisesti voi apurahakauden aikana muuttua, eikä suunnitelma sanele minkä aiheiden ja sisältöjen parissa ja miten taiteilija työskentelee. Käytännössä järjestelmä perustuu etu- ja jälkikäteisarviointiin, jossa apuraha saadaan hyvällä ansioluettelolla ja työsuunnitelmalla ja apurahakauden jälkeen apurahan antaja automaattisesti hyväksyy sen, mitä taiteilija on tehnyt — kunhan on täyspäiväisesti jotain taiteellista työtä tehnyt. Jos apurahan myöntäjä on jälkeen päin tyytymätön taiteilijan työn tuloksiin, niin taiteilijan on vaikea saada uutta apurahaa samalta taholta, mutta muulla tavoin apurahan antaja ei lainkaan puutu taiteilijan työhön. Jos ja kun taiteilijapalkkaa kokeillaan, on tärkeää säilyttää vastaava, radikaali vapaus.

Tässä kohdin on tärkeää tehdä ero taiteilijapalkka-tyyppisen työn ja sellaisen taiteellisen työn kesken, jota tehdään normaalissa työsuhteessa, esimerkiksi laitosteatlerin näyttelijänä, orkesterin muusikkona. Näissä jälkimmäisissä töissä työnantaja käyttää "direktio-oikeuttaan" jatkuvasti ja voimakkaasti, päättämällä mitä ja miten tehdään, myös silloin kun kyse on esimerkiksi ohjaajan työstä.

Tähän aiheeseen liittyviä käsitteitä on syytä täsmentää, jotta yllä kuvaillut erot näkyvät ja tulevat oikein ymmärretyiksi. Nimikkeiden täytyy olla sellaisia, että kaikki helposti ymmärtävät sen, miten taiteilijapalkkaa saavan taiteilijan työ varsinkin taiteellisen vapauden osalta eroaa muista työsuhteeseen perustuvista taiteellisista töistä.

Työryhmä ei taiteilijapalkkakokeiluun liittyvässä esityksessään ota kantaa siihen, miten taiteilijapalkkaa saavat taiteilijat kokeilussa valittaisiin. Suomen Taiteilijaseura ehdottaa, että menettely olisi sama kuin taiteilija-apurahaa haettaessa ja jaettaessa: kuka tahansa voisi hakea, hyvin vapaamuotoisella hakemuksella, ja päätöksiä tekisivät valtion taidetoimikunnat tai jokin uusi, vastaava elin, jonka jäsenistä suuri tai suurin osa olisi taiteilijoita, jotta valinta perustuisi ennen kaikkea vertaisarviointiin.

Työryhmän esitys numero 16 on yksi listan tärkeimmistä ja vaikuttavuudeltaan tehokkaimmista. Taiteilija-apurahan tason korottaminen puolitoistakertaiseksi nykytasoon verrattuna nostaa apurahatulon siitä kuopasta, johon se on pikkuhiljaa valunut perustamisvuotensa, vuoden 1968, jälkeen. Esitys numero 17, eli ylimääräisten taiteilijaeläkkeiden määrän nostaminen, on myös tärkeä muutos oikeaan suuntaan, mutta valitettavasti työryhmä esittää vuosittain jaettavien

taiteilijaeläkkeiden määrän nostamista 51:stä vain sataan. . Se on toki merkittävä lisäys, mutta Suomen Taiteilijaseura ehdottaa, että lisäys olisi sata uutta taiteilijaeläkettä, eli että vuosittain jaettaisiin vähintään 151 taiteilijaeläkettä.

Korhonen Kirsi
Suomen Taiteilijaseura